

УДК 811.161.2'243'373.46:378.016

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ФАХОЦЕНТРИЗМУ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Зоряна Куньч

*Національний університет „Львівська політехніка”,
кафедра української мови,
вул. С. Бандери, 12, 79013 Львів, Україна
тел.: (032) 258 26 75*

Акцентовано увагу на потребі для студента-чужоземця вивчати українську мову крізь призму свого фаху. Наведено деякі практичні поради, що допоможуть у реалізації принципу фахоцентризму під час вивчення української мови як іноземної.

Ключові слова: науково-технічне мовлення, принцип фахоцентризму, термінологічна лексика, системність термінології, мовні знання, уміння і навички роботи над фаховим текстом.

Особливість навчання чужоземного студента української мови у вищому навчальному закладі, зокрема технічному, полягає в тому, що українська мова стає для студента інструментом навчання, отож він мусить володіти нею не лише на рівні спілкування, тобто розмовному, а й на рівні засвоєння найрізноманітніших навчальних дисциплін – і фахових, і загальноосвітніх. З одного боку, це активізує навчальний процес, бо студент постійно перебуває у відповідному українськомовному середовищі, а також тому, що ефективна мотивація змушує його багато й інтенсивно працювати над вивченням мови. З іншого боку, особливо на молодших курсах студент потребує значної допомоги з боку викладача-філолога у вивченні фахових дисциплін. Засвоєння фахового матеріалу для студента-чужоземця ускладнено тим, що український науковий стиль насичений термінологією, а також тим, що синтаксичні конструкції дуже громіздкі, складні й часом заплутані. Цю проблему усвідомлюють фахівці з методики викладання з української мови як іноземної: І. Кочан, Г. Строганова, Н. Станкевич, Л. Селіверстова, З. Мацюк та інші, які в своїх дослідженнях так чи так торкаються цієї проблеми. Зокрема, сучасні дослідники гостро ставлять питання щодо оновлення навчальних програм з української мови для студентів-чужоземців, обґрунтовуючи свою позицію тим, що „потрібно максимально наблизити конкретну змістову сутність фахових дисциплін до змістового наповнення навчальної програми з української мови й укладених відповідно до неї підручників” [8: 22]. Отже, на перший план виступає принцип фахоцентризму, тобто посилення уваги до обраної студентом спеціальності.

Зрозуміло, що визначальною для студента-чужоземця є практична цінність знань з української мови для здобуття обраної спеціальності. Предмет „Українська мова як іноземна” має забезпечити чужоземного студента лінгвістичними знаннями, уміннями й навичками, потрібними для опанування фахових предметів, для збагачення ерудиції через читання наукової літератури, а також для формування комунікативних навичок, щоб спілкуватися з колегами, проводити наукові дослідження, задовольняти соціальні й громадські потреби. Тобто в комплексі

мовних і мовленнєвих знань та навичок студент-чужоземець має здобути вміння й навички для опрацювання текстів і спілкування з тих предметів, що входять до програми його підготовки.

У перші роки навчання важливо, щоб студент подолав у собі страх перед складною фаховою літературою, адже на перших порах він не зможе читати науковий текст, розуміючи в ньому кожне слово. Тому треба навчити його опрацьовувати фаховий текст. У цій статті ми пропонуємо деякі методичні поради для опрацювання фахових текстів під керівництвом викладача- філолога.

На першому етапі студенти пошепки читають текст і намагаються зрозуміти основні його тези. Тут важливо створити для студента умови, максимально наближені до реальних, коли він самостійно вивчатиме матеріал з фахових дисциплін у бібліотеці чи за комп'ютером. Не варто, щоб викладач зачитував текст уголос, а студенти читали з ним пасивно, адже у роботі з фаховою літературою вони такої можливості не матимуть. Не треба також змушувати студента читати текст голосно, бо незнайомий, а ще й складний для читання текст він, очевидно, вимовлятиме з помилками. Якщо ж викладач ретельно виправлятиме мовленнєві помилки, то це не сприятиме зниженню почуття боязні допустити помилку чи бути суворо оціненим. Завдання студента максимально просте – прочитати і постаратися зрозуміти основні думки, викладені в цьому уривкові.

Другий етап – спроби студентів пояснити своїми словами головні тези, висловлені в цьому тексті. Викладачеві треба посприяти студентам у цій роботі, щоб вони не зосереджувалися на деталях. Для цього викладач ставить кілька загальних питань до тексту, намагаючись з'ясувати, чи правильно зрозуміли студенти найважливіші його думки.

Третій етап – робота над змістовими деталями. На цьому етапі студент вже мусить продемонструвати свої знання й практичні навички роботи з українською лексикою. Можна виконувати, до прикладу, такі практичні завдання (прикладні практичних завдань взято із „Збірника текстів та завдань з української мови для студентів-чужоземців 1–2 курсів”, який укладено викладачами секції мовної підготовки чужоземних студентів Львівської політехніки):

- „*Вкажіть, котрі з поданих суджень правильні*” – із тексту вибирають кілька фраз і подають їх у правильному чи неправильному за змістом формулюванні. Наприклад, із тексту про воду: „Прісна вода становить 97,5% від загальної кількості природних вод”; „Вода для людини менш цінна, ніж нафта чи газ”; „Вода потрібна в сільському господарстві, як вугілля і залізо в промисловості”; „Вода працює на сучасних атомних, тепло- і гідроелектростанціях”; „У дощову погоду людина ховається під парасолькою від снігу” і т. ін.

- „*З'єднайте початок і кінець речень*” – тут на початках варто давати студентам граматичні підказки, тобто всі слова в уривках мають стояти у правильних формах. Наприклад:

1) Визначений хімічний склад...	а) отримують сталь.
2) Мідь, свинець, нікель, цинк, олово – ...	б) є маркою сталі.
3) Алюміній – ...	в) найдешевший з кольорових металів.
4) Із сірого чавуну...	г) іншими металами.
5) Мідь стараються замінити...	д) це важкі метали.
6) Усі метали...	е) належать до благородних.
7) Золото, срібло, метали платинової групи...	є) то сполука заліза з киснем.
8) Залізна руда – ...	ж) поділяють на дві великі групи.

Згодом, на старших курсах, завдання ускладнюють тим, що, до прикладу, у кінцевій фразі дієслово ставлять у неозначеній формі і студентові треба поставити його у потрібній формі.

„Закінчіть речення” – із тексту вибирають кілька важливих в інформаційному плані повідомлень і подають їх в обірваному формулюванні: „Жодне велике географічне відкриття не обійшлося ...”; „Вирішальний досвід Гільберта був ...”; „Висновок був лише один: Земля сама є ...”; „Це магнітне диво стало ...” тощо.

„Оберіть з дужок пропущене в реченні слово” – для полегшення роботи в дужках усі слова подають у правильній граматичній формі, а для ускладнення завдання пропущеними словами ставлять наукові терміни. Наприклад: „1. Багато важливих проблем геології, кліматології, географії, геофізики, геохімії, біології не можна (*перемогти, подолати, вирішити*) без (*усебічного, усестороннього, ретельного*) вивчення тих явищ і процесів, які проходять у (*товщі, прошарку, глибині*) вод океану. 2. Науковці (*визначили, побачили, встановили*), що на величезних просторах океанського дна (*містяться, стоять, лежать*) (*поля, городи, місця*) рудних залізо-марганцевих конкрецій. 3. Важливими для науки (*не є, існують, є*) також проблеми історії самого океану, його (*солоності, гіркоти, солі*), проблеми зародження життя, клімату, дрейфу материків. 4. З появою (*сильних, могутніх, потужних*) (*електронних, електричних, фізичних*) радіотелескопів людина дістала можливість зазирнути у (*найцікавіші, найвіддаленіші, найзручніші*) куточки Всесвіту”. Складним різновидом цього завдання може бути „Заповніть пропуски словами з тексту”. Наприклад: „1) Електронно-обчислювальні ... здатні керувати верстатами, домнами, літаками і кораблями; 2) Технічною базою кібернетики є електронно-обчислювальні ... і різноманітні рахувально-обчислювальні пристрої; 3) Люди мають ... витратити свою творчу енергію більш доцільно; 4) Біоніка ... в техніці досвід живої природи; 5) ... радіолокатор, який має кажан, дає йому змогу літати в суцільній темряві”.

„Розташуйте факти і повідомлення у логічній послідовності”. Як простіший варіант завдання можна вибрати з тексту короткі судження і розташувати їх у неправильній послідовності. Якщо ж студенти вже мають достатній рівень знань і володіють практичними навичками такої роботи, то завдання слід ускладнити тим, що сформулювати факти із тексту іншими словами. Прикладом цього типу завдання може бути такий: „1) А навколо підводного човна, що своєю формою нагадує тіло дельфіна, є. 2) Шкіра дельфіна складається з двох шарів, між якими міститься еластична губчаста прокладка. 3) Тепер вчені мають думку про те, що оболонки, які копіюють шкіру дельфіна, дають змогу набагато збільшити швидкість підводних човнів. 4) У чому ж річ? 5) Турбулентних течій, що гальмують рух дельфіна, навколо його тіла нема. 6) Завдяки такій будові шкіри дельфін не зменшує швидкості під час руху в турбулентних течіях. 7) Дельфін рухається із швидкістю близько 90 км/год.

Четвертий етап – робота над термінологією. Потрібно зважати на те, що наукові тексти містять два розряди лексики літературної мови:

а) слова загальнолітературної мови у значенні, прийнятому в цій мові;

б) слова загальнолітературної мови, які вжито в науковому тексті у власному, але спеціалізованому вузькому значенні [7: 28]. Студенти вибирають із тексту незнайомі слова, групуючи їх відповідно до цієї класифікації. Перша група слів простіша для опрацювання: для них добирають синоніми, антоніми, вводять їх у контекст. Друга група слів-термінів потребує ґрунтовнішого опрацювання під керівництвом викладача.

Під час роботи над термінологією важливо пояснювати студентам, звідки сформувалося набуте, термінне значення відповідної лексеми, як відбувалося переосмислення значення загальнолітературного слова, виходячи із суті означуваного цим терміном наукового поняття. Тобто треба виявити, до прикладу, як переосмислювали загальномовні значення такі терміни машинознавства, як „гусениця”, „коліно”, „палець”, „кожух”, „шийка”, „хвіст”, „лапа” тощо. Наприклад: „ключ” – „знаряддя для замикання і відмикання замка, засува” [9: 192–193] і „ключ” – „знаряддя для загвинчування або відгвинчування гайок різних розмірів” [5: 266], спільна ознака – „знаряддя для замикання, відмикання”.

Метафоризація загальноживаної лексики – це використання наявних мовних ресурсів для утворення нових термінів. Мотивом творення таких термінів є зазвичай зовнішня або функціональна подібність предмета, названого загальноживаним словом, із спеціальним предметом, для найменування якого використовують це слово. Як справедливо зазначають Л. Васенко і О. Кримець у статті „Термінологічна метафоризація як репрезентація нового наукового знання” [1: 60], загальноживане і спеціальне поняття мають одну або кілька спільних диференційних ознак, на підставі яких відбувається процес метафоризації. І якщо українцеві ці спільні диференційні ознаки є само собою зрозумілими, то іноземцеві їх треба розглумачити, щоби для нього розкрилася внутрішня форма слова.

Фахівець-філолог має на меті у процесі вивчення зі студентом термінологічної системи цієї науки логічно завершити наукове пізнання, сформулювати у студента цілісне бачення системи наукових понять через осмислення внутрішньої форми слів-термінів.

Загалом робота над фаховою термінологією, як ми вже зазначали [6: 198–203], мусить мати системний характер. Системне вивчення термінології передбачає наявність власноруч укладеного термінологічного словничка.

З метою впорядкування і систематизації фахових знань крізь призму української мови студентів-іноземців треба систематично подавати до його словничка відповідні терміноелементи та їхні можливі значення у терміносистемі його фаху. У цьому словничку рекомендовано записувати також українські відповідники-дублети, що можуть трапитися у наукових працях, навчальних посібниках чи в професійному жаргоні. При цьому важливо наголошувати на інтернаціональності деяких моделей і підшукувати (за допомогою самого іноземного студента) можливі паралелі в тих іноземних мовах, якими володіє студент. Крім того, студент під керівництвом викладача може опрацювати певні терміноелементи з метою виявлення найтиповіших для цієї галузі науки класів, підкласів широких категорій, для вираження яких послуговуються цими терміноелементами. Значення певних груп міжнародних терміноелементів зазвичай добре відоме в колі осіб певного фаху. Тому треба обов’язково скористатися консультацією фахівців. І взагалі, контакт філолога із спеціалістом тієї сфери, в якій здобуває освіту студент-іноземець, має бути тісним і взаємокорисним. Також фахівець-філолог може використати різні довідкові матеріали. Довідниками для такої роботи слугують праці І.М. Гнатишеної, Т.Р. Кияка „Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології” [2], Т.Л. Канделаки „Проект словаря аффиксоидов „Элементы русских научных терминов” // Полуаффиксация в терминологии и литературной норме” [3] і передусім ґрунтовна праця професора І.М. Кочан „Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові” [4].

До прикладу візьмімо терміноелемент „турбо”. Пояснюємо, що це компонент латинського походження [4: 310–313] і означає „вихор”. У технічній термінології цей елемент стоїть у препозиції і може позначати:

- 1) назви приладів та пристроїв: *турбогенератор, турбокомпресор, турбонагнітач*;
- 2) назви систем чи сукупностей: *турбоагрегат, турбодинамо*;
- 3) назви машин: *турболокомотив, турбоелектровоз, турбомашини*;
- 4) властивості, ознаки, призначення: *турбобудівний, турбовентиляторний*.

Важливо наголосити, що елемент „турбо”, іншомовний за своїм походженням, став надбанням української системи словотворення і термінотворення. З його допомогою утворилося й утворюється чимало слів, він поєднується і з українськими основами (*турбовоз, турбобудівний*), і з грецькими (*турбодинамо*), і з латинськими (*турбоагрегат, турбокомпресор*), і з французькими (*турбодетандер*), і з англійськими (*турбоексгаустер*), і з німецькими (*турбоцех*). Треба також звернути увагу на наявність цього терміноелемента в іноземних мовах.

П'ятий етап – граматична робота. Студенти виконують розмаїті вправи, складені на основі опрацьованого тексту, зокрема такі: „Поставте наведені в дужках слова у правильній формі”, „Від поданих дієслів утворіть іменники за зразком: працювати – працівник, слухати – слухач”, „З'ясуйте, від яких іменників утворено подані прикметники: руховий (*рух*), промисловий (*промисловість*)”, „Замініть дієслівні словосполучення іменниковими: створити комп'ютер – створення комп'ютера”, „Вставте у словосполучення пропущені прийменники”, „Визначте вид дієслів. Доберіть, якщо можливо, їхні видові пари: відповідати (*недок.*) – відповісти (*док.*)” та інші види вправ, залежно від теми заняття, яку заплановано опрацювати.

Останній, підсумковий етап – короткий переказ змісту прочитаного. У більших групах можна практикувати переказ-бесіду, коли в переказуванні тексту беруть участь кілька студентів, які доповнюють один одного, виправляють тощо. Переказування може містити творчий момент, елементи дискусії тощо, адже студенти, здобувши вже фахові знання, можуть погоджуватися чи не погоджуватися з наведеними у тексті судженнями, можуть наповнювати їх новим змістом, розвивати наведені в тексті думки.

Принцип фахоцентризму, що має лягти в основу заняття з української мови як іноземної, не заперечує вироблення соціокультурної компетенції іноземного студента. Зокрема, під час творчого переказу треба звертати увагу на національну специфіку проблеми, яку розглянуто в аналізованому тексті, акцентувати на історії дослідження цього питання в Україні тощо.

Отже, у процесі роботи над фаховим текстом студент виконує цілу низку розмаїтих видів робіт, які забезпечують набуття як мовних, так і фахових знань, вироблення різноаспектних умінь і навичок, а широкий спектр лінгвістичних вправ сприяє засвоєнню матеріалу граматичної теми. Водночас студент здобуває цінний для себе досвід спілкування за матеріалами свого фаху, засвоює термінологічний апарат і вивчає специфіку побудови висловлювань у науковому стилі.

1. *Васенко Л., Кривець О.* Термінологічна метафоризація як репрезентація нового наукового знання // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. Проблеми українського термінології. – Львів: Вид-во Національного університету „Львівська політехніка”, 2006. – № 559. – С. 57–61.
2. *Гнатишена І.М., Кияк Т.Р.* Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології. – К.: Довіра, 1996. – 104 с.
3. *Канделаки Т.Л.* Проект словаря аффиксидов „Элементы русских научных терминов” // Полуаффиксация в терминологии и литературной норме. – Владивосток, 1986. – С. 74–80.
4. *Кочан І.М.* Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 519 с.
5. *Крайнев А.Ф.* Механика машин. Фундаментальный словарь. – М.: Машиностроение, 2000. – 904 с.
6. *Куньч З.Й.* Системне вивчення науково-технічної термінології у роботі зі студентами-іноземцями // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Вип. 3. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – С. 198–203.
7. *Павлова О.* Мова науки та її лексичний склад // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. Проблеми української термінології. – Львів: Вид-во Національного університету „Львівська політехніка”, 2006. – № 559. – С. 25–32.
8. *Селіврстова Л.* Проблеми укладання навчальних програм з української мови як іноземної // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Вип. 3. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – С. 21–26.
9. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.

APPLICATION OF THE PROFESSION-CENTERED PRINCIPLE IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Zoriana Kunch

*Lviv Polytechnic National University,
Department of the Ukrainian language,
Bandera st., 12, 79013 Lviv, Ukraine
phone: (032) 258 26 75*

In the article the foreign student's need to learn Ukrainian through the lens of his/her profession is accentuated. Some practical recommendations to assist in applying the profession-centered principle in the process of teaching Ukrainian as a foreign language are provided.

Key words: scientific and technical speech, the profession centered principle, terminological lexica, terminology system character, linguistic knowledge and skills working on a special text

---

**РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА ПРОФЕССИОЦЕНТРИЗМА
В ПРЕПОДАВАНИИ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК
ИНОСТРАННОГО**

Зоряна Куньч

*Национальный университет „Львовская политехника”,
кафедра украинского языка,
ул. С. Бандеры, 12, 79013 Львов, Украина
тел.: (032) 258 26 75*

В статье акцентировано на необходимости для студента-иностранца изучать украинский язык сквозь призму своей специальности. Приведены некоторые практические рекомендации, которые помогут реализации принципа профессиоцентризма при изучении украинского языка как иностранного.

Ключевые слова: научно-техническая речь, принцип профессиоцентризма, терминологическая лексика, системность терминологии, языковые знания, умения и навыки работы над специальным текстом.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2010

Прийнято до друку 12.04.2010